

5. Ясногурська Л. Концепт ЗРАДА: лінгвокультурний та корпуснобазований підходи (на матеріалі української та англійської мов) : дис ... канд. філол. наук : 10.02.15. Рівне, 2018. 246 с.

Інна Павлова,
кандидат філологічних наук, доцент
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

СТАТУС І ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЧИСЛІВНИКА В КОНЦЕПЦІЇ В. СІМОВИЧА

У сучасному українському мовознавстві особливе місце посідають праці вчених, які сприяли становленню та кодифікації літературної мови. Одним із таких дослідників є Василь Сімович – видатний український мовознавець, чия наукова спадщина стала важливим етапом у розвитку граматичної думки першої половини ХХ століття. Граматична концепція В. Сімовича була предметом дослідження таких науковців, як О. Горбач, Н. Гуйванюк, І. Козелко, Ю. Шевельов та ін. Дослідники мовознавчого доробку науковця зазначають, що «найоб’ємнішою і найвагомішою у мовознавчій спадщині є “Грамматика української мови” (1919), яка слугувала своєрідним зразком концептуального підґрунтя граматичних праць вищого типу в 20-х роках ХХ ст. [1, с. 40].

Числівник як специфічна частина мови, у якій своєрідно репрезентовані граматичні категорії, що характеризується складністю у визначенні лінгвістичного статусу, неодноразово привертала увагу науковців. У цьому контексті вагомого значення набувають наукові праці В. Сімовича, у яких запропоновано оригінальне бачення системи частин мови.

Актуальність теми зумовлена необхідністю всебічного аналізу поглядів В. Сімовича на числівник як мовну категорію, а також уточнення його статусу в межах традиційної та сучасної лінгвістики. Дослідження цієї проблеми сприяє поглибленню знань про граматичну систему української мови та розвиток наукових підходів до її опису.

Метою роботи є з’ясування статусу та граматичних особливостей числівника у концепції В. Сімовича. Для досягнення мети передбачено

розв'язання таких завдань: проаналізувати погляди вченого на місце числівника в системі частин мови; охарактеризувати його граматичні ознаки; визначити специфіку функціонування числівника в межах його граматичної концепції.

Об'єктом дослідження є граматична концепція В. Сімовича, предметом – статус і граматичні особливості числівника в її межах.

Граматична концепція В. Сімовича відзначається прагненням до системного опису мовних явищ, зокрема й числівника, з урахуванням як формальних, так і функціональних ознак. Учений приділяє значну увагу визначенню місця числівника в системі частин мови, його граматичним характеристикам, а також особливостям уживання в мовленні. Такий підхід дає змогу глибше зрозуміти природу числівника та його роль у структурі української мови.

У передмові до видання В. Сімович зазначає: *«Щоб читачеві, який учився в російській школі російської граматики, ще ясніші стали різниці з російською мовою, щоб він іще ліпше впевнив ся, що українська мова **самостійна**, що має свої **окремі** закони, зовсім не такі, як у російській мові, граматику уложено так, що легко покласти в думці побіч себе явища в обох мовах і поробити з того відповідні висновки»* [3, с. 5], що свідчить про намагання автора показати особливості української мови в порівнянні з російською.

Серед “відмінних слів” мовознавець виокремлює такі: *«іменики, заіменики, прикметники, числівники й дієслова»* [3, с. 126], надаючи числівнику статусу самостійної змінюваної частини мови, що *«подають число предметів – ділять ся щодо свого значіння на сім відділів»* [3, с. 226]. Традиційний поділ на розряди кількісні (*головні*) і порядкові, а також особливості творення порядкових представлені в його класифікації. Виокремлює автор збірні і дробові числівники, однак наявні в його класифікації й такі одиниці, як *двоїстий, троїстий, потрійний, почвірний, стократний* тощо, що у традиційних граматиках уважаються прикметниками, і творення яких автор пов'язує з необхідністю *«помножити предмет на скільки разів»* [3, с. 228].

Цінним граматики В. Сімовича є саме те, що він зумів у своїй праці втілити “дух” національної самобутності українців [1], що відображений у національній

специфіці мови. Це простежується в характеристиці числівника, де автор радить уникати певних форм, не властивих українській мові, звертаючи увагу на специфічні риси граматичної системи української мови, системи словозміни числівників. Так, подаючи відмінювання числівників, автор вводить зауваги, у яких зазначає відмінності української і російської мов: *«ЗАВВАГА 3. В укр. мові нема різниці в відміні т. зв. суцільних, простих (один, два, десять) і зложених (одинацять, двацять, п'ятьдесят) числівників. При тому в числівників від п'ятьдесят до дев'яност відмінюється, як ми бачимо зі зразка (стор. 233.) тільки друга частина зложення (у моск. мові обі частини)»* [3, с. 234]. В. Сімович подає коментар до уживання окремих форм: *«Балакають подекуди й пишуть: дев'яносто – та це москалізм; уживати такої форми не треба»* [3, с. 233].

Відмінювання числівників від 5 до 19 вирізняється наявністю в українській мові паралельних форм, про які пише В. Сімович, що у род., дав. і міс. відмінках ці числівники відмінюються як іменник *повість*, однак далі зазначає: *«Тільки ж така відміна мало народня, то й ліпше її не вживати. При тому ж одначе орудник усе-таки мусить мати закінчення: -ма, -ома»* [3, с. 234]. Далі його зауваги спрямовані на застереження щодо вживань, характерних російській мові: *«Ніяким чином: п'яттю, шістю, семью, як нераз балакає українська інтелігенція з-московська, вживати не можна – бо це чисті москалізми!»* [3, с. 234]. Такі порівняння і паралелі українських граматичних форм з російськими допомагають читачеві краще усвідомити відмінності цих мов й граматичні особливості української мови.

На особливості стилю письма граматик В. Сімовича вказує І. Козелко – це «вміщений практичний коментар (усередині граматики), який є авторовим нововведенням й активізовано чіткі доповнення та доречні приклади, що зілюструють твори української літератури всієї України» [2, с. 104].

Орієнтуючись на народну мову, яка відображає мовну картину українців, національну специфіку, автор граматики звертаю увагу на діалектні форми (*Нарічеві галицькі – не буковинські й не підгірські – форми, що подибують ся в гал. письменників: дванайцять, тринадцять, двайцять, трийцять, – звідсіля*

вже і дванайцятий, трийцятий... пор.: Не встигли ми відійти, може, на двадцять кроків (М. Шашкевич)» [3, с. 234]. Взірцем для вченого є мова Франка, Мартовича, Стефаника, які «таких форм ніколи не вживають, й їх уживати не треба».

Отже, граматична концепція В. Сімовича вирізняється логічною послідовністю та чіткою структурною організацією, що забезпечує цілісне бачення мовної системи. У межах цієї концепції числівник розглядається як окрема частина мови з чітко визначеними розрядами, що дає змогу систематизувати його функціональні та граматичні характеристики.

Учений детально описує особливості відмінювання числівників, звертаючи увагу на їхню специфіку в українській мові. Водночас він подає зауваги щодо типових помилок у вживанні числівників, зокрема тих, що виникають під впливом російської мови, чим підкреслює необхідність дотримання норм української мови.

Таким чином, граматична концепція В. Сімовича не лише відображає глибоке розуміння природи числівника, а й утверджує самобутність української мови, акцентуючи на її граматичних особливостях і нормативних принципах. Перспективу досліджень вбачаємо в поглибленому вивченні граматичної концепції В.Сімовича, у дослідженні інших граматичних одиниць та зіставленні з сучасними лінгвістичними підходами.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. Граматична концепція Василя Сімовича у світлі сучасних лінгвістичних досліджень. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Сер. Мовознавство. Тернопіль: ТНПУ, 2005. Вип. 1(13). С. 39-50.
2. Козелко І. Граматична концепція Василя Сімовича. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2017. № 869. С. 101–104.

3. Сімович В. *Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці*. 2-ге видання з одмінами й додатками. Київ-Ляйпціг: Українська Накладня, 1919. 584 с.

Ірина Павлюк,
аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ В. СІМОВИЧА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

Сучасна філологічна освіта потребує не лише впровадження інноваційних технологій, а й переосмислення фундаментальних здобутків видатних українських мовознавців. Професійна компетентність майбутнього вчителя-філолога базується на органічному поєднанні теоретичних знань із умінням адаптувати складні лінгвістичні концепції до потреб шкільного навчання. Особливої уваги в цьому контексті набуває науковий доробок одного із «нормалізаторів української мови» В. Сімовича [2, с. 120]. Дослідження спадщини вченого у процесі підготовки словесників дозволяє сформулювати усвідомлений підхід до вивчення мови як цілісної та живої системи. Такий підхід і формує вчителя як національно-мовну особистість.

Наукова спадщина В. Сімовича є ціннісним фундаментом для української лінгвістики. Постать вченого в історії науки є багатогранною: він здобув визнання як видатний мовознавець, культурно-освітній діяч та педагог, чия діяльність була спрямована на утвердження самобутності української мови [2, с. 120]. Варто наголосити, що доробок В. Сімовича репрезентує еволюцію української мовознавчої думки, охоплюючи ключові розділи мовознавства.

У межах підготовки майбутніх словесників особливої уваги заслуговує лінгводидактичні засади щодо вивчення мови в школі. У навчальних посібниках («Поука для коректорів» (1916 р.), «Коротенька українська правопись» (1917 р.), «Як стати по українському грамотним» (1919 р.)) вчений наголошував на тому, що освітній процес не має зводитися до механічного